
Література

1. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 685 с.
2. Сірук В. Проза Є. Пашковського : експресіоністські засоби у творенні персонажа. *Волинь філологічна : текст і контекст*. 2018. № 23. С. 182–192.
3. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

Список використаних джерел

1. Пашковський Є. В. Свято: роман. Дніпро. 1989. Ч. 9-10. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14815&page=2>
2. Пашковський Є. В. Безодня : роман. Львів : Піраміда, 2005. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14814>

УДК 811.161.2'38

Яриновська Катерина

МОРФОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОДОРАТИВІВ У ПОЕЗІЇ ЮРІЯ ІЗДРИКА «КАЛЕНДАР ЛЮБОВІ»

У статті досліджено основні аспекти вивчення одоративної лексики в україністиці, її малодослідженість, основне призначення та застосування, зокрема функціонування її у творчості Юрія Іздрика; проаналізовано морфологічні засоби вираження одоративів на прикладі збірки «Календар любові».

Ключові слова: одоративна лексика, морфологічні засоби, одоративи, запахи.

The article explores the main aspects of the study of the gifted vocabulary in Ukrainian studies, its lack of research, its main purpose and application, in particular, its functioning in the work of Yuri Izdrik; morphological means of expression of endowments are analyzed on the example of the collection "Calendar of Love".

Key words: odorvocabulary, morphologicalagents, odors.

Мова має необмежені можливості для відтворення найрізноманітніших запахів навколишньої природи. Тому для реалістичного зображення природи й багатогранності природних явищ необхідно, зокрема, тонко відчувати семантику слів на означення запахів, уявляти їх у широких синонімічних зв'язках з іншою лексикою української мови.

І. Гайдаєнко вважає, що «... запахів відчуття допомагають глибше, яскравіше розпізнати складну психологію поезії,

людських почуттів, характерів, зрозуміти соціальні події, відчути їх значення та вагу» [1].

Одоративна лексика – лексика на позначення запахів. У психологічних словниках подано тлумачення на зразок: запахи – відчуття, що виникають при дії пахучих речовин на рецептори слизової оболонки носової порожнини, характеризуються через речовину, яка викликає це відчуття. Саме вони допомагають нам глибше, яскравіше розпізнати мету і психологію твору або події, а також людських почуттів, характерів, зрозуміти соціальну подію, відчути їх значення, сенс і вагу. Запах – конкретна властивість тієї чи тієї реалії, яка в сучасній свідомості віддзеркалюється через нюхове відчуття. Людина сприймає безліч запахів, їх вплив, різноманітність відчуттів відбивається в мові.

Недостатнє вивчення нюхової сфери сприйняття, невловимість, ефемерність запаху призводить до посилення суб'єктивного фактору при його дослідженні. Це знаходить своє відображення на мовному матеріалі: хоча у межах підсистеми одоративний модус обслуговується окремими лексемами, він не наділений спеціальними одиницями для вимірювання «сили відчуттів», оскільки точно виразити запах мовними засобами майже неможливо. Іще Іван Франко зауважував, що «наша мова найбагатша на означення зору, менше багата, але все таки досить багата на означення вражень слуху і дотику, а найбідніша на означення смаку і запаху» [5, с. 79].

Проте говорити про недосконалість досліджуваного модусу не можна: позбавлені власного лексичного спектру, одоративні емоції знаходять підтримку в характеристичних означеннях і, зазвичай, в тому референтному поділі, за яким закріплені реальний чи уявний запах, у суміжних відчуттях. Сказане компенсується багатством уявлень, форм вираження, асоціативних та узагальнених образів, за якими відкривається специфічний для певної лінгвокультури «асоціативний профіль» образів свідомості, що інтегрують притаманний певному етносу чуттєвий досвід, домінантні цінності та орієнтири, зокрема, національно – етнічні стереотипи [4, с. 73], що узагальнюють одоративну складову світу. Найдавніші фіксації етнокультурних стереотипів, у структурі яких наявний одоративний компонент, спостережено в текстах матеріалів

сучасної української літературної мови. Аналіз матеріалу засвідчує обмеженість об'єктивацій базових одоративних сенсорних відчуттів, що використовувались нашими предками. Усі вони об'єднуються спільною семантикою – називають той чи інший запах, проте різняться граматичним оформленням.

У сучасній українській мові, як і в інших мовах світу, лексем з одоративним значенням небагато. Їх значно менше, ніж, наприклад, назв кольорів. Однак, як зазначають мовознавці В. Дятчук і Л. Пустовіт, «засоби передачі чуттєвого вираження запаху досить різноманітні, при цьому особливо активно використовуються дієслова, в лексичному значенні яких наявний, або привнесений сполучуваністю з іншими словами семантичний елемент – запах, іменники, прикметники в переносному значенні, а також, як вказував О. Білецький, синкретичні образи запаху» [2, с. 8].

Незважаючи на відносне нововведення, самої проблеми одоративної лексики в художньому мовленні, запахові ознаки зайняли гідне місце в системі образного зображення зокрема в пейзажних замальовках, у відтворенні переживань та настрою ліричного героя, у поетичних творах. Саме у віршах особливо відчутно розширюється здатність мови створювати конкретно-чуттєві образи через незвичайні мовні комбінації з лексемами на позначення запахів.

Сенсорна лексика, зокрема запахова, є надзвичайно багатим та мало дослідженим засобом вираження художнього образу. Запах – конкретна властивість тієї чи тієї реальності, яка в сучасній свідомості віддзеркалюється через нюхове відчуття. Є безліч запахів, які сприймає людина. Їх вплив, різноманітність відчуттів відбивається в мові. Прикро, але мова не надто щедра на засоби вираження палітри запахів, наявних у природі. Це компенсується багатством асоціативних образів, уявлень, форм вираження. Аналізуючи лексику на семантичному рівні, ми з'ясували, що застосування одоративної лексики в художньому мовленні має своє місце, тому що навколишній світ людини – світ прекрасний і дивний, повний звуків, запахів, фарб, під впливом яких складаються образи, народжуються нові твори. Запахи властиві самій людині, що супроводжують природні явища, події життя, знайшли відображення в творах української літератури, для якої

був і залишається цікавим світ у всій повноті. Багато письменників активно використовують лексику такого типу у своїй творчості. Не став винятком і Юрій Іздрик – український прозаїк, поет, культуролог, автор концептуального журнального проекту «Четвер», один із творців станіславського феномену, який народився, живе й працює в Калуші на Івано-Франківщині, займається успішним музичним проектом «DrumТІатр» разом із поетом та музикантом Григорієм Семенчуком.

Поезія Юрка Іздрика, яку сміливо можна вписати в дискурс постмодерної, відмежовується від традиційної лірики, хоч у збірках наявна також і традиційна римована поезія поряд із ритмізованими нарисами та верлібрами. Поєднуючи в тексті «високу» і «низьку» лексику, піднесене та буденне, Юрій Іздрик демонструє, що постмодерна поетика цінна самим процесом творення, у якому помітна участь читача й автора. Тексти Юрія Іздрика мають свою унікальну кінестетику, у деяких – звучить музика, десь можна відчутти фактури, колір інколи, навіть, розрізнити смак чи запах, настільки вони живі й атмосферні. Однією зі збірок віршів Юрія Іздрика є «Календар любові» – книжка, яка, за словами автора, певною мірою придумала, виносила і написала себе сама.

«З віршами треба прокидатися, під них варто засинати: 365 днів і ночей на рік», – вважає Юрко Іздрик. А щоб не збитися з ліку поетичних рядків, письменник склав спеціальний «Календар любові», який видало «Видавництво Старого Лева». Завдяки «Календарю» читачі точно знатимуть, який вірш пасує більше для спекотних літніх днів, а який – для холодних зимових ночей. Ми розглянемо морфологічні засоби вираження одоративної лексики у творчості Юрія Іздрика на прикладі згаданої вище книги.

Засоби передачі запаху у творах поета різноманітні, часом він використовує лише натяки на той чи інший запах, не називаючи його й не означаючи безпосередньо. Для передачі запаху функціонують переважно іменники: *запах*, *чад*, *сморід* із їх семантичними рядами, рідше – дієслова: *пахне*, *пахтить*, а от уживання прикметників є нехарактерним, оскільки у всій книзі знаходимо лише один приклад використання прикметника-одоратива *пахучий*. Загалом використання порівняно малої кількості одоративної лексики цілком характерне для незвичайної творчої

манери письменника й пояснюється тим, що вона призначена для інтелектуального освіченого читача який має вільно орієнтуватися в мистецтві, філософії та інших галузях буття людини.

У книзі проілюстровано вживання 11 одоративів, які проаналізуємо відповідно до контексту. Зазначимо, що найбільше функціональне навантаження, закономірно, мають одоративи з коренем -пах-, причому превалює саме іменник *запах*:

1. ...у слова немає **запаху**, а є тільки колір і смак... («time-out»); ...такий от з грозою танець. і мускульний і мускусний, із **запахом** сигарети, зі смаком тестостерону, затуляє в рай енергетики... «dejure» [3]; ...а довкола зливи і грози, і ясні електричні ночі, я люблю цей **запах** наркозу, він легкий і як ти жіночний... («reGrechuta») [3]. Лексема *запах* найуживаніша з одоративною семантикою у поезіях Ю Іздрика. Слово *запах* – іменник чоловічого роду, ужитий в одиниць різних відмінкових формах; лексичне значення – особливе відчуття присутності деяких легких речовин у повітрі, що здійснюються хімічними рецепторами нюху, що знаходяться в носовій порожнині людини або тварин.

2. ...переконаний що все живе **пахне** добре... («roterfrontkämpferbund») [3]; і коли вже довкола **пахне** війною, і вже розгораються перші битви, говори зі мною, говори зі мною, бо словом також можна любити» («молитва») [3]. Слово *пахне* – безособове дієслово, теперішнього часу; його семантика – видавати, виділяти який-небудь запах; у контексті має нейтральне лексичне забарвлення й не виражає специфічного метафоричного чи образного значення.

3. ...ти напівпрозора та повна секретів, і шифри твої нетутешні, у **пахощах** спецій у млості секрецій, я встотев мліваю як вперше... («симетрія симбіозу») [3]. Пахощі – іменник pluralia tantum, означає запахи, зазвичай приємні, ароматні.

4. ...а за вікном – вільготність субтропічна, **пахтить** бензин палахкотить жасмин, ми безрухом затримуємо вічність: любов у червні – тільки шість годин... («протест № 6») [3]. *Пахтить* – дієслово, ужите в одині, використане на позначення запаху, має семантику «видавати, виділяти який-небудь запах», водночас має стилістично забарвлене позитивне значення й уособлює приємний аромат бензину.

5. ...я робив тобі джойнти з **пахучих** трав, сам куриє лиш тютюн і ганджу, тимчасовий наш дім із тіней повстав, й дотягнувся до хмар уже майже... («summertime») [3]. Пахучих – прикметник, ужитий родовому відмінку; має лексичне значення того, що виділяє аромат.

6. ...розтабачую **дуст** пересіюю *dust* переписую *копінасту* перемелюю чай іпомею товчу підсипаю у йогурт мускати... («мода да») [3]. Слово *дуст* – іменник чоловічого роду, ужитий в однині, у називному відмінку; лексичне значення – хімічний препарат у вигляді порошку, що використовується для знищення шкідливих комах.

7. Вінегрет перемішано скроплено кров'ю гноєм нафтою і притрушено шротом порохом **чадом** уламками ремігас й не давиться самоназвана шляхта лиш рубає капуста і задоволено плямкає («thatisthequestion») [3]. Слово *чад* – іменник чоловічого роду, ужитий в однині, в орудному відмінку; має значення задушливого отруйного безбарвного газу, який утворюється при неповному згорянні різних видів палива; чадний газ.

8. ...чорним димом, білим димом, налітає щось незриме, хижим птахом, марним птахом, **смородом** війни, ти стоїш над рівнем моря («about») [3]. *Сморід* – іменник, ужитий в орудному відмінку однини; лексичне значення – «неприємний, смердючий запах».

Загалом із усіх використаних лексем на позначення одоративів можемо виокремити 1 прикметник (*пахучих*), 2 дієслова (*пахне, пахнуть*), 7 іменників (*запах* (тричі), *чад, дуст, пахоці, сморід*). І це є своєрідною особливістю, оскільки більш логічно було б використовувати прикметники для опису певних запахових явищ, але автор, наймовірніше, вирішує так урізноманітнити свою мову, увиразнити її.

Отже, характерною особливістю творів Юрія Іздрика є вживання класичних, поодиноких зразків одоративної лексики зі стандартною структурою, переважно іменників. У мові поета такі лексеми використовуються для передачі опоетизованих, лірично забарвлених, багатих різними відтінками одоративних образів. У художньому тексті лексика на позначення запаху є надзвичайно багатогранним, змістовим, образним засобом і потребує подальшого глибокого дослідження, хоч і вживається не надто часто.

Література

1. Гайдаєнко І. Стилістичні функції назв смаку й запаху в поезіях Яра Славутича. *Донецький вісник Наукового товариства імені Шевченка*. Т. 16. Донецьк: Східний видавничий дім, 2007. 240 с.
2. Дятчук В. В. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови. Київ : Наукова думка, 1983. 156 с.
3. Іздрик Ю. Календар любові. Львів : Вид-во Старого Лева, 2015. 432 с.
4. Ставицька Л. Стаття крізь призму запаху. *Вісник Львівського ун-ту. Серія філологічна*. 2006. Вип. 38. Ч. II. С. 72–78.
5. Франко І. Я. Із секретів поетичної творчості. Зібрання творів : у 50 т. Київ : 1980. Т. 37. 489 с.

УДК 821.161.2.0(092)94(477)"1648"/179

Яцина Дар'я

ТРАДИЦІЇ ВІЙСЬКОВОГО МИСТЕЦТВА КОЗАКІВ-ХАРАКТЕРНИКІВ У ТРИЛОГІЇ «ДЖУРИ» ВОЛОДИМИРА РУТКІВСЬКОГО

У статті досліджена одна із складових життя козаків-характерників – військова справа. Розглянуто як та коли починали готувати майбутніх козаків-характерників, якими надприродними здібностями вони володіли та які функції виконували у війську. Занурення у темні глибини та відкриття перлин легендарного бою козаків-характерників за трилогією «Джури» Володимира Рутківського.

Ключові слова: трилогія, характерник, історичний роман, традиція, військова справа.

The article explores one of the components of the life of the Cossacks, characteristic – military affairs. It is considered how and when they began to prepare future Cossacks, what supernatural abilities they possessed and what functions they performed in the army. Plunge into the dark depths and open the pearls of the legendary battle of the Cossack-characterists by the Jury trilogy by Vladimir Rutkivsky

Key words: *trilogy, character, historical novel, tradition, military affairs.*

Запорозьке козацтво – найбільша гордість української нації. Культура козаків сформувалася в епоху середньовіччя з усіма притаманними їй характерними рисами. Тому бойове мистецтво розглядаємо не тільки як фізичне, а і як явище соціальне, пов'язане із духовною, матеріальною, соціальною формами культури. Козацький світ овіяний легендами та таємницями. Водночас